

**Smaakmaker voor het
Digitaal boek...**

**De Franse overheersing van
Limburg, de Zuiderkempen en Balen**

**Compilatie van een reeks artikels,
verschenen in de jaargangen 1932 tot 1947 van**

DE ZUIDERKEMPEN

GESCHIED-EN OUDHEIDKUNDIGEKRING

**VOOR DE KANTONS
WESTERLOO
BERINGEN
MOL**

Digitale editie 2020

K. Mertens (red.)

Studium Generale vzw

Inhoud

Voorwoord – ten geleide (2020-09-11. – K.M.).....	4
H.1.De Fransche overheersching in de Zuiderkempen	5
H.2. Het land van Ham	19
H.3. Vorst onder de Fransche overheersching (Juul Pals)	20
H.4. Veerle onder de Fransche overheersching (J. Pals)	26
H.5. Desschel onder de Fransche overheersching (E. Sneyers & Eug. Willems).....	29
H.6. Geel onder de Fransche overheersching (A.E.).....	31
H.7. Westerloo onder de Fransche overheersching (A.E.)	38
h.8. Herselt gedurende de Fransche omwenteling	45
H.9. Zoerle-Parwijs gedurende de Fransche omwenteling	47
H.10. Westmeerbeek onder de Fransche omwenteling.....	50
H.11. Ramsel gedurende de Fransche omwenteling.....	54
H.12. Houtvenne onder de Fransche omwenteling.....	55
H.13. Hulshout onder de Fransche omwenteling.....	56
H.14. Oevel onder de Fransche overheersching	57
H.15. Tongerlo onder de Fransche overheersching	58
H.16. De abdij Tongerlo onder de Fransche omwenteling (M.K.).....	62
H.17. Het Land van Ham	69
H.18. Kwaadmechelen (H. Jamar).....	70
H.19. Oostham (H. Jamar)	73
H.20. Beverloo (H. Jamar).....	77
H.21. Balen (Ferdinand Kemps)	81
H.22. Balen in den Franschen tijd (Ferdinand Kemps)	82
H.23. Mol	93
H.24. Ter abdij Postel	95
H.25. Millegem	96
H.26. Retie (E. Sneyers).....	97
H.27. Meerhout (Louis Grietens)	102

H.1. De Fransche overheersching in de Zuiderkempen

(Verschenen in De Zuiderkempen, jg 6, 1937, nr 3-4, pag. 65-85)

Het ligt in de bedoeling van het bestuur der Zuiderkempen, ten gebruike van zijn leden uit het onderwijzend personeel vooral, een toelichting te bezorgen over de gebeurtenissen welke onze Kempische gouwen over ongeveer 140 jaren in beroering gebracht hebben: De Fransche Overheersching. Geen enkel dorp is er in de Kempen, of het heeft speciale verwickelingen doorgemaakt. Daarom zal het loonende arbeid zijn alles op te diepen, wat daarop betrekking heeft. Voorloopig bepalen wij die opzoekingen bij ter handneming der werken, welke hierover verschenen.

Wij stippen aan als: A.J. Namèche met zijn Cours d'Histoire nationale, dl. 27-29. Leuven, 1891-92, en David in zijn Vaderlandsche Historie ; en tusschen de nieuwere, op de eerste plaats: H. Pirenne , in zijn Histoire de Belgique. Brussel, 1926, Dl. VI, blz. 109-118 ; en vooral P. Verhaegen met zijn beroemd werk: La Belgique sous la domination française. Brussel, 1925-1935, 5 deel.

Meer specifiek over den Boerenkrijg in de Kempen, hebben wij het werk van P.F.Gebruers, pastoor van het gasthuis te Turnhout, met titel Eenige aantekeningen over den Besloten tijd en den Boerenkrijg in de Kempen, 2 Deel. Geel, 1899-1900.

Verder vermelden wij nog de volgende werken aan: L. Mathot, De troebele tijd. België en de Fransche Republiek. 1792-1799. Antwerpen, 1899; A.Thys, De Belgische conscrits in 1798 en 1799. Antwerpen, 1885, en A.Thys , La persécution religieuse en Belgique sous le directoire exécutif (1798-1799). Antwerpen, 1897; J.B. Van Baveghem, Het Martelaarsboek der belgische geestelijkheid ten tijde der Fransche omwenteling. Gent, 1875; J. Hendrickx, De Boerenkrijg. Averbode, 1931.

Aangaande deze periode worden op het Archief der Provincie te Antwerpen de bescheiden bewaard der Administratie van het departement der Twee Neten, waarover H. Jacobs een gedrukt inventaris bezorgde (Antwerpen, 1895, 1900, 1906).

Later kan voor iedere indeeling van deze periode en voor ieder gemeente afzonderlijk, het onderzoek verder doorgevoerd worden. Heel zeker zullen wij een schat gegevens vergaren welke de ijverige leden van onzen kring, en de goede menschen van ieder dorp zullen interesseeren.

Tot voorlichting vermelden wij hier de algemeen gebeurtenissen uit deze periode, welke het kader zullen vormen van de opzoekingen.

- 1, De eerste Fransche inval in België (1792-1793),
2. De Oostenrijksche restauratie (einde 1793-begin 1794).
3. De Fransche verovering (1794-1795).
- 4, De overheersching onder het Directoire (1795-1.799).
5. De overheersching onder het Consultaat en het Keizerrijk (1800-1915),

Belichten wij even ieder van deze indeelingen:

-1- De eerste inval van de Franschen (1792-1793) Een tijd hadden de Belgen, in den roes van enkele overwinningen van de Brabantsche Omwenteling, zich vrij gewaand, Tweedracht tusschen de leiders, onkunde bij de militaire overheden en blind vertrouwen in de agenten der vreemde mogendheden die de Belgen misleidden, hadden België teruggevoerd onder het gezag van Oostenrijk.

Wanneer dan op 6 Nov. 1792 Dumouriez aan het hoofd der Franschen de keizerlijke legers te Jemappes overwon, begroette men een oogenblik in den overwinnaar, den heraut van de vrijheid. De illusie zou niet lang duren, bij de plunderingen en gewelddaden van den overwinnaar in de Belgische gewesten, en de laatste illusie over de vrijheid werd vernietigd door het dekreet van 15 Dec. 1792, dat België bij Frankrijk inlijfde. Uitwerking: de sympathie gaat terug naar Oostenrijk, en op 18 Maart 1793 wordt Dumouriez verslagen te Neerwinden.

-2- De Oostenrijksche restauratie. - De Oostenrijkers op dit oogenblik zoeken toenadering tot de Belgen, o.m, wordt door hen amnestie verleend aan de kopstukken van de vroegere revolutie, b.v. aan Von Eupen en aan prelaat Hermans van Tongerlo. Ook beloven zij de restauratie van de afgeschafte contemplatieve kloosters. Maar de houding van de Oostenrijksche regeering was niet rechtzinnig, België diende als inzet op het internationaal schaakbord, waar het op dit oogenblik vooral ging over de verdeling van Polen. België zou aan Duitschland uitgewisseld worden tegen Beieren, dat aan Oostenrijk zou komen. En reeds ontruimen de Oostenrijksche legers onze gouwen en stellen ze open voor een Franschen inval.

-3- De Fransche verovering (1794-1795). - De Franschen kregen dan gemakkelijk spel voor een nieuwe verovering van onze gewesten, en de slag van Fleurus, op 16 juni 1794, luidde de definitieve aftocht in van de keizerlijke leger., Dadelijk werd een tirannisch bewind over België ingevoerd, 80 millioen livres militaire contributie werd aan het land opgelegd en heel de politiek van Parijs zou zijn: België te verarmen ten bate van Frankrijk. Daartoe het invoeren van een maximumprijs voor de koopwaren, daartoe de verplichte cours van de immer meer gedeprecieerde assignaten, enz,

-4- De overheersching onder het Directoire (1795-1799), begon met het dekreet van 1 October dat België definitief inlijfde bij Frankrijk, en ook het oude prinsbisdom Luik meesleurde. Zonder verwijl werden dan onze gouwen ingedeeld in Departementen. Oostenrijk, bij verdrag van Campo-Formio (17 Oct. 1797) legde zich neer bij dezen toestand.

Dan kwam de terreur over het land, met zijn hatelijke maatregels tegen godsdienst, geestelijken, kerken en kloosterlijke instellingen; onder de leuze: Liberté, Fraternité, Egalité, waar later veelbeteekenend bijgevoegd werd: **ou la mort**.

Onder dit bestuur aangaande onze Kempen, vooral te bestudeeren **1.** de uitvoering dier weten voor ieder van onze gemeenten, **2.** terugslag daarvan in den opstand onzer gouwen, dien we kennen onder den naam van Boerenkrijg.

-5- De overheersching onder hef Consulaat en hef Keizerrijk (1800-1815). - Gedurende het Consulaat doet Napoleon een rechtzinnige poging om de toestanden

in België gezond te maken, vooral op godsdienstig gebied. Komt desaan gaande het Concordaat met den H. Stoel (15 Aug, 1801), dat o.m. den toestand regelt voor de opkoozers van Nationale goederen, en een nieuw kerkelijke inrichting der bisdommen organiseert.

Ook geschiedt er dan een merkwaardige hervorming van de rechterlijke instellingen en de wetgeving. Voor de ontwikkeling van handel, nijverheid en landbouw is deze tijd van waarde om dieper ingestudeerd te worden, want veel werd bereikt niettegenstaande de noodlottige voorwaarden, vooral geschapen door den Bloccus Continental en door de voortlevende antipathie tegen Frankrijk. Komen dan de gedragingen van Napoleon tegenover paus Pius VII, zijn inmenging op godsdienstig terrein, zoodat het laatste greintje sympathie voor den keizer verbeurd geraakte, tot in 1814 Napoleon overwonnen werd, en de Conventie van Londen (21 Juni 1814) de vereeniging van België met Holland besliste. De slag van Waterloo was de laatste stuip trekking van het Keizerrijk, en bevestigde definitief het nieuwe koninkrijk der Nederlanden.

Zoo het kader waarin wij zullen trachten de opzoekingen over de gebeurtenissen tijdens de Fransche overheersing in onze ZuiderKempen te groepeeren en in te lijsten.

(getekend: De redactie)

De Boerenkrijg in de Zuiderkempen ⁽¹⁾

Als het plotse opkomen van den orkaan, zoo ontstond in onze gewesten spontaan het manhaftige maar hopelooze oproer dat wij kennen onder den naam van Boerenkrijg en huldigen om de grootheid van zijn ideaal en de offervaardigheid van zijn strijd.

De antigodsdienstige Fransche politiek had de bevolking onzer gouwen geërgerd in haar heiligste idealen; de conscriptiewet, waarbij de jeugd opgeroepen werd tot den tot nog toe ongekenden verplichten legerdienst, had heel deze jeugd tot den weerstand bereid gevonden.

Buitenlandsche invloeden hadden de beweging gevoed: afgezanten van de vroegere Oostenrijksche regeering doorkruisten in het geheim onze provinciën, stemming verwekkend ten gunste van het voormalig bestuur; afgezanten van de Oranje's, uit Holland verdreven, zochten de ophitsing der gemoederen te gebruiken voor eigen doeleinden; afgezanten van Engeland, dat er belang bij had den aartsvijand te verzwakken, brachten mooie beloften van steun in geld en wapens, beloften welke nooit verwezenlijkt werden, tenzij met de zending van enkele karren geweren en poeder

¹ Het bleek ons noodzakelijk voor onze lezers, die broksgewijze in de volgende verhandelingen aangaande de gebeurtenissen in de verschillende dorpen iets vernemen over den Boerenkrijg, al deze gebeurtenissen te groepeeren en duidelijk af te lijnen. Wij bezigden daartoe, met de noodige inkortingen, het meesterlijk verhaal dat Baron P. Verhaegen ons leverde in het derde boekdeel van zijn *La Belgique sous la domination française*, in 1935 verschenen.

Niet dat alle leiding ontbrak, enkele vroegere aanvoerders uit den tijd der Patriotten hadden thans de beweging in handen, en zij gaven wat zij geven konden; zij hebben de macht van den opstand geconcentreerd, het ordewoord gegeven voor het losbarsten van het oproer, de legerbeweging geleid; maar wat vermochten zij met hun slecht geoefende, slecht gewapende jongens, die vooral niet beschikten over kanonnen, tegenover de in den oorlog vergrijsde aanvoerders van de Franschen!

Manhaftig maar hopeloos was de strijd!

Half October luidden de klokken der kerktorens van de Zuiderkempen stormend den opstand in. Op 15 October vielen de jongens Geel binnen en joegen commissaris Millot op de vlucht. Van daar breidde het oproer zich uit: ieder omliggend dorp zou zijn eigen compagnie vormen. Rond den 20ste wordt Westerlo aangevallen door jongelingen die zich in de bosschee van Herselt verenigd hadden. Zij verjagen de Fransche gendarmen die het de Merode-kasteel bezetten. Onder leiding van Van Gansen trekken zij naar Tongerloo, waar zij versterkt door de plaatselijke compagnie, aangevoerd door landmeter Meulemans, zich meester maken van de abdij. Hier was de vernietiging begonnen door de Franschen en door de aankoopers, maar muren en waterwal vormden een veilige versterking en met het lood der daken maakte men kogels.

Zondag 21 en Maandag 22, de eerste dagen van de week aangeduid voor een algemeenen opstand in de dorpen, trekken de plaatselijke compagnieën naar Geel. Hier worden zij op de Markt toegesproken door Van Dyck, schrijver van den griffier van Westmeerbeek, die ze aanzet tot den strijd voor het vaderland en voor het behoud van de katholieke godsdienst, De strijders worden ingelijfd, en men deelt hun nieuwe geweren uit, van Engeland afkomstig. Een troep jongens was op den 21ste van Geel naar Herentals getrokken waar zij de 30 gendarmen, die de bezetting vormden, verdreven, terwijl zij verder met achterdocht bejegend werden, want de bevolking was verdeeld in "vaderlanders" en bangerikken, die onder den invloed stonden van een paar beëdigde priesters, en bevreesd waren voor de opstandelingen. Op 22 oktober installeert zich een nieuwe troep definitief in de stad, en de volgende dagen komen andere compagnieën uit de omliggende dorpen de bezetting versterken, ongeveer 3.600 man samen. Een ordewoord heeft blijkbaar tot deze concentratie te Herentals aanleiding gegeven. Caeymax, aanvoerder van Berlaar komt er den 23ste aan, de compagnie van Grobbendonk den 26ste, den 27ste Stolman, met het leger van Geel.

Intusschen waren de compagnieën van Geel niet onbedrijvig gebleven. Op den 23ste waren zij naar Meerhout getrokken om er de plaatselijke contingents en die der omliggende dorpen in te lijven; van daar gingen zij naar Mol, waar de definitieve organisatie vastgelegd werd. Stolman, kapitein van Zoerle, wordt aangeduid als algemeen bevelhebber; onder hem worden de compagnieën in twee regimenten of legers ingedeeld, dat van Geel en dat van Mol, waarvan het eerste 9 compagnieën en het tweede 14 beslaat. Van Dyck wordt bevorderd tot algemeen schatbewaarder en van de dorpen der Kempen wordt een schatting opgevorderd.

Te Turnhout was het oproer op 21 oktober losgebroken, aangestookt door drukker Corbeels, oud-kapitein der patriotten van 1790. De tegenwoordigheid van tamelijk veel overheden in de stad, en wellicht de vrees voor de tusschenkomst van de republikeinsche regimenten in Noord-Brabant gecantonneerd, hebben Corbeels en

zijn jongens de stad doen verlaten. Zij begaven zich naar Arendonk en Retie waar Corbeels het vaandel der onafhankelijkheid plantte. Zijn oproep was gericht tot de strijdmakers van 1790 en tot de "conscrits". Onder zijn leiding werden aldaar gelijk elders de plaatselijke compagnieën gevormd. Het regiment van Stolman werd intusschen door Caeymax van Berlaar opgevorderd zich naar Herentals te begeven, De weg ging langs Turnhout, waar het vertoeft op 26 en 27 ocofber, manschappen worden ingelijfd, betalingen geschieden, een nieuw stadsbestuur wordt aangesteld, de kerken worden geopend, wapens en munitie worden opgevorderd. Maatregelen worden zelfs genomen ten bate der openbare orde: een nationale garde wordt ingericht om de plundering der douaankantoren te voorkomen en om op te treden tegen benden smokkelaars, door zekeren Friant en anderen geleid, die door de oorlogstoestanden verlost werden tot winstgevende operaties. Over een compagnie van 120 ruiters wordt de leerlooier Bouvv aangesteld. Zelfs wordt een geneesheer voor de verzorging der gekwetsten ingelijfd. De manschappen dragen eene cocarde met rood kruis; zij hebben twee vanden, het eene met den Belgischen leeuw, het andere met den keizerlijken adelaar.

Corbeels was intusschen wonderbaar in beweging geweest. Terwijl het leger van Geel te Turnhout oprad, trekt hij met zijn manschappen naar Diest: hij is er den 25ste. Wellicht was hij, om reden van zijn vroegere betrekkingen met Leuven, bij voorkeur aangeduid geworden om de Brabantsche aanvoerders ter hulp te komen, die een beroep zouden gedaan hebben op het leger van Geel om Diest te dekken tegen de republikeinsche troepen van Hasselt en Maastricht, terwijl zij zelf Leuven zouden bemachtigen.

Corbeels, die Diest moest blijven bezetten, ging op 25ste 's morgens naar Wuust-Herk om aldaar de huzaren te verjagen, vanuit Hasselt daarheen gestuurd. Zijn tocht was een succes: een volksliedje, dat lang in de Kempen gezongen werd, bewijst het. Gedurende zijn afwezigheid echter viel Diest, op 27ste in handen van den Franschen generaal Durutte, die vanuit Lier over Mechelen aldaar aankwam. Corbeels brengt na verdubbelde dagmarschen zijn legertje ongerept terug bij de jongens van Turnhout, waar hij verder de leiding neemt over de in bezitname van de stad door het boerenleger.

Wat de aanvoerders gevreesd hadden wanneer zij beraadslaagden of zij Turnhout zouden bezetten, ging in vervulling. Een Fransch corps, 300 voetgangers en 100 ruiters sterk, en van kanongeschut voorzien, aangevoerd door Bonardy, zakte uit Noord-Brabant op Turnhout af. In de lijn der aangeduide generale concentrische beweging trok Stolman over Geel naar Herentals, waar hij in den nacht van 27 op 28 October aankwam, samen met de manschappen van Geel met hun aanvoerders Van Gansen, Meulemans, Corbeels en Van Dyck. Te Herentals was advokaat Heylen de leider.

Enz...